

4. МАКРОЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ

DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.102.10>

УДК 658.14

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Олена Олександрівна Серeda¹

В сучасних умовах фінансова безпека суб'єктів господарювання визначається зовнішніми та внутрішніми факторами, включаючи ризики, пов'язані з фінансовими інструментами. Аргументовано важливість визначення впливу фінансових інструментів на процеси формування капіталу, фінансову стійкість суб'єктів господарювання та здатність реагування на негативні події. Дослідження цього питання дозволило розкрити потенціал фінансових інструментів у забезпеченні сталого розвитку. Виокремлено основні групи ризиків щодо фінансових інструментів в розрізі функціональних складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Розкрито специфіку фінансових інструментів сталого розвитку, які використовують для вирішення сучасних екологічних та соціальних викликів, сприяючи одночасно забезпеченню фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: фінансові інструменти, фінансова безпека, ризики фінансових інструментів, «зелені» облигації, «зелені» кредити, «соціальні» облигації.

Постановка проблеми. Значущість питань фінансової безпеки на рівні суб'єктів господарювання визначається її ключовою роллю у забезпеченні сталого розвитку, досягненні і збереженні стійких фінансових результатів діяльності компаній. Важливим завданням забезпечення фінансової безпеки є гарантування реалізації інтересів суб'єктів господарювання, в тому числі шляхом використання можливостей, що надає зовнішнє середовище та здійснення превентивного реагування на загрози, що виникають. Такими можливостями можуть бути фінансові інструменти, оскільки їх використання дає змогу нагромаджувати достатні обсяги капіталу і спрямувати його на нарощення виробничого потенціалу. Фінансові інструменти відрізняються різноманітністю, їх вибір та раціональне, правильне використання залежить від зовнішніх та внутрішніх умов, а також від ризиків, які несуть самі інструменти. Все це обумовило необхідність дослідження сутності фінансових інструментів, виокремлення їх ризиків залежно від складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання, обґрунтування вибору фінансових інструментів сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та оцінки фінансової безпеки суб'єктів господарювання присвячені роботи Барановського О.І. [1], Біляк Ю.В. [2], Вдовенко Л.О., Вла-

дімової Н.П. [3], Дікань Л.В. [3], Кравченко О.О., Крупки М.І., Мельника С.І. [4], Мороз М.О. [1], Пінчук С.С., Пильнової В.П., Черненко О.С., Яструбецької Л.С. Дослідженню теоретичних засад фінансових інструментів суб'єктів господарювання та їх практичного впровадження присвячено праці таких вчених, як: Браун Р. [5], Бурденко І.М. [6], Дропа Я.Б. [7], Здренник В.С., Лі Н. [5], Коваленко Ю.М. [8], Кучер Т.С. [9], Парамесваран С. [10], Садчикова І. [11], Садчиков В. [11], Фабощі Ф. [12], Ярошук О.В. Крім того, існують національні і міжнародні стандарти, де визначено поняття фінансових інструментів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій, у роботах авторів розкрито теоретичні та методичні засади розвитку системи фінансової безпеки, досліджено рівні фінансової безпеки, проаналізовані зовнішні та внутрішні загрози суб'єктів господарювання, а також, окремо, поняття фінансових інструментів, облікові аспекти фінансових інструментів, обіг окремих фінансових інструментів на фінансовому ринку. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання щодо використання фінансових інструментів в сучасних умовах в поєднанні з забезпеченням фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

¹ Олена Олександрівна Серeda, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0547-2077>

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution CC BY 4.0

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є подальші дослідження сутності фінансових інструментів як об'єктів фінансової безпеки, визначення їх потенційних ризиків, визначення особливостей інноваційних фінансових інструментів сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В дослідженні фінансову безпеку розглядаємо з позицій передумов сталого розвитку, як здатність суб'єктів господарювання забезпечувати сталі фінансові ресурси та управляти фінансовими ризиками таким чином, щоб забезпечити економічну ефективність, екологічну стійкість та соціальну відповідальність у своїй діяльності.

Формування фінансового забезпечення ресурсів пов'язано з використанням різноманітних фінансових інструментів, що відрізняються цільовим спрямуванням, терміном залучення та фінансовими ризиками. На фінансових ринках суб'єкти господарювання мають доступ до сучасних джерел і форм залучення капіталу та розміщення грошових надлишків. На основі фінансових інструментів укладаються угоди купівлі-продажу різних форм капіталу. Фінансові інструменти можуть бути використані для більш ефективного управління процесами формування і розподілу капіталу, і одним із мотивів участі в операціях з цими інструментами є передача ризику для забезпечення доходів і рівня прибутку. Одночасно, джерелами нових загроз та ризиків можуть бути фінансові інструменти, в тому числі й новітні, які використовують для сталого розвитку.

Багатогранність поняття «фінансовий інструмент» визначає різні підходи до його тлумачення, як з точки зору науковців, так і нормативних актів. Браун Р., Лі Н. розглядають фінансові інструменти як загальний термін для різних програм державної фінансової підтримки підприємств, спрямованих на полегшення кризових ситуацій на ринку. Згідно з їх напрацюванням [5] «фінансові інструменти – це інструменти державної політики, такі як субсидовані позики, кредитні гарантії та схеми фінансування акціонерного капіталу». На думку Парамесваран С., фінансові інструменти є правом на прибутки на різних рівнях економіки, що відображене через документ, який пов'язаний з розподілом фінансових ресурсів [9; 10]. Деякі науковці ототожнюють фінансові інструменти з продуктом та вважають, що фінансовий інструмент – це комбінація матеріальних (у вигляді товару) та нематеріальних (у вигляді послуг) вигід, які забезпечують кінцеві потреби та бажання клієнта [9; 13].

Серед вітчизняних науковців найбільш поширеним є таке поняття фінансових інструментів, як «фінансові документи, що обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку». [8; 14]. На думку Науменкова С.В., Міщенко С.В., «фінансові інструменти – фінансові активи чи пасиви, які можна купувати та продавати на ринку та за допомогою яких здійснюється розподіл та перерозподіл створеного капіталу» [15].

Інший підхід використовує Дропа Я.Б., на її думку – це «особливий продукт фінансового ринку,

який має форму договору або угоди і використовується для залучення фінансових ресурсів однією стороною й отримання прибутків та/або економічної вигоди – іншою» [7]. Чинна нормативно-правова база з бухгалтерського обліку визначають фінансовий інструмент як контракт, що одночасно призводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в однієї сторони угоди і фінансового зобов'язання в іншій [16; 17]. Фінансові інструменти по суті розглядаються як фінансові активи, інструменти власного капіталу, фінансові зобов'язання та похідні фінансові інструменти. Більш деталізовано розглядає поняття Кучер Т.Л.: «фінансовий інструмент – це стандартизований засіб розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів на договірних умовах із визначенням прав і обов'язків учасників фінансового ринку» [9].

Використання фінансових інструментів суб'єктами господарювання надає можливість задовольняти різноманітні потреби в капіталі або отримувати додатковий прибуток, зменшувати або підвищувати фінансові ризики. Крім того, знаючи, як фінансові інструменти можуть впливати на різні елементи процесу розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, можна регулювати рівень фінансової безпеки.

Фінансові інструменти сталого розвитку мають на меті формування фінансових ресурсів і сприяють вирішенню проблем екології, соціальної відповідальності та інших суттєвих викликів суб'єктам господарювання, причому одночасно повинні забезпечувати інвесторам норму прибутковості. Перелік фінансових інструментів для конкретного суб'єкта господарювання залежить від низки умов, зокрема від політики формування фінансових ресурсів, розвитку сегментів фінансового ринку, витрат на їх емісію або обслуговування.

Аналізуючи фінансову безпеку, важливо враховувати основні групи ризиків щодо фінансових інструментів: бюджетні ризики – виникають в процесі відносин с бюджетами різних рівнів, пов'язані з отриманням фінансування у вигляді бюджетних інвестицій, кредитів за державними програмами; грошово-кредитні ризики – пов'язані з грошовими активами, наявністю кредиторської та дебіторської заборгованості; інвестиційні ризики – пов'язані з відносинами в процесі інвестування в діяльність та розвиток, довгострокове кредитування, емісія цінних паперів; банківські ризики – пов'язані з взаємовідносинами з банківськими установами, щодо банківських кредитів та депозитів; фондові ризики – пов'язані з розміщенням власних акцій, а також вкладанням у фінансові інструменти інших суб'єктів з метою отримання прибутку; валютні ризики – пов'язані безпосередньо з експортно-імпорнтними операціями, хеджуванням капіталу для фіксування обмінного курсу іноземної валюти, кредити в іноземних валютах, розрахунки. Формування функціональної структури фінансової безпеки для конкретного суб'єкта господарювання залежить від виду та особливостей фінансово-господарської діяльності, а також сукупності внутрішніх та зовнішніх загроз і ризиків, в тому числі і обумовлених фінансовими інструментами,

що потребують особливої уваги для підтримання безпеки на належному рівні [4].

Потрібно враховувати, що дієвість та результативність застосування тих чи інших фінансових інструментів суб'єктами господарювання значною мірою залежить від ефективності фінансової стратегії. У цьому контексті важливим є використання новітніх фінансових інструментів для економічної ефективності, екологічної та соціальної стійкості. Зазначене буде підґрунтям для сталого розвитку суб'єктів господарювання, враховуючи наявний фінансовий потенціал.

Облігації сталого розвитку стали привабливим інструментом залучення інвестиційних ресурсів для досягнення екологічних та соціальних цілей. Такі інструменти можуть включати різні категорії, такі як зелені, соціальні, а також облігації з урахуванням управлінських аспектів. Кошти, залучені від продажу облігацій, спрямовуються на проекти та програми, що сприяють досягненню цілей сталого розвитку, таких як боротьба зі зміною клімату, покращення умов здоров'я, альтернативна енергетика тощо.

«Зелене» фінансування є важливим механізмом для досягнення екологічних та економічних цілей, а ключовими інструментами є «зелені» облігації, «зелені» кредити, державні кредити. При виборі того чи іншого фінансового інструменту слід враховувати вимоги інвесторів, термін доступного фінансування, вартість залученого капіталу та фінансові ризики. Основні ризики для суб'єктів господарювання емітентів «зелених» облігацій пов'язані з додатковими витратами на випуск, труднощами ідентифікації проектів сталого розвитку, зміни відсоткових ставок на ринку, ризик втрати ліквідності. «Зелені» кредити надаються для підтримки суб'єктів господарювання, які прагнуть зменшити вплив своєї діяльності на довкілля та сприяти сталому розвитку. Зазвичай такі кредити пов'язані з впровадженням проектів з енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії, а також інших ініціатив, спрямованих на збереження природних ресурсів та зниження викидів парникових газів. Державні кредити можуть надаватися за спеціальними ставками або мати пільгові умови для стимулювання участі суб'єктів господарювання у сталому розвитку. Для отримання державних кредитів може бути встановлено обов'язкові вимоги для суб'єктів господарювання, пов'язані з досягненням конкретних цілей сталого розвитку. Основними ризиками «зелених» кредитів є: нестача

фінансових ресурсів для їх погашення, непередбачувані екологічні зміни, затримка в реалізації проектів.

«Соціальні» облігації – це фінансові інструменти, які використовуються суб'єктами господарювання для залучення коштів на реалізацію соціальних проектів та програм, таких як освіта, охорона здоров'я, житлове будівництво або соціальна інфраструктура. При цьому випуск «соціальних» облігацій може допомогти компаніям не лише залучити фінансування, але й покращити свій соціальний вплив та сприяти сталому розвитку суспільства в цілому. Ключовими ризиками соціальних облігацій є: зниження платоспроможності та кредитоспроможності емітента, можуть бути менш ліквідними порівняно з традиційними облігаціями через менший попит на них на фондовому ринку, етичні проблеми.

Відносно новими інструментами для українських суб'єктів господарювання є деривативні фінансові інструменти. Вони є контрактами, чий вартості базуються на цінах інших активів або ринкових показниках. Деривати дозволяють суб'єктам господарювання захищати себе від ризиків, пов'язаних зі змінами цін, процентних ставок, валютних курсів, зменшення вартості капіталу та інших факторів.

Висновки. 1. Досліджено економічний зміст поняття «фінансові інструменти» у контексті впливу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання. Важливо розуміти, як використання цих інструментів може впливати на їхню фінансову стійкість, ризики та здатність до своєчасної реакції на зміни умов функціонування. Дослідження цього питання дозволяє розкрити потенціал фінансових інструментів у забезпеченні сталого розвитку. 2. Фінансові інструменти, які використовуються суб'єктами господарювання, можуть призводити до різноманітних ризиків, які впливають на їхню фінансову безпеку. Найбільш впливовими є інвестиційні, банківські, фондові ризики. Суб'єкти господарювання повинні ідентифікувати та оцінювати ці ризики, докладно планувати та вживати заходи для їхнього управління. Рациональне використання різноманітних фінансових інструментів у фінансових стратегіях може зменшити вплив цих ризиків і підвищити рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання. 3. Фінансові інструменти сталого розвитку використовують для досягнення сталого розвитку та вирішення сучасних екологічних та соціальних викликів, сприяючи одночасно забезпеченню фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барановський О.І., Мороз М.О. Інвестиційна складова фінансової безпеки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 1. С. 46–59.
2. Біляк Ю.В. Складові, завдання та принципи фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 15-16. С. 69–74.
3. Дікань Л.В., Владімірова Н.П. Теоретичні засади фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 10. Ч. 3. С. 140–144.
4. Мельник С.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 384 с
5. Браун Р., Лі Н. Теорія та практика фінансових інструментів для малих і середніх підприємств. Довідковий документ для семінару ОЕСР та Європейської комісії на тему «Коли використовувати фінансові інструменти», Париж, Франція. 2018. С. 1–42. URL: https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/Brown_When-to-use-financial-instruments.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

6. Бурденко І.М. Особливості визнання фінансових інструментів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція*. 2009. Вип. 1(69). С. 454–460.
7. Дропа Я.Б. Фінансові інструменти формування ресурсів у національній економіці в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 682–687.
8. Коваленко Ю.М. Фінансові інструменти в сучасному вимірі. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2010. Вип. 2 (49). С. 84–90.
9. Кучер Т.С. Інноваційні інструменти фінансового ринку : дис. ... к.е.н. : 08.00.08. Київ, 2017. 230 с.
10. Parameswaran S. *Fundamentals of Financial Instruments: An Introduction to Stocks, Bonds, Foreign Exchange and Derivatives*. John Wiley & Sons, 2011. 576 p.
11. Садчикова І., Садчиков В. Фінансові інструменти розвитку кредитного ринку України в період воєнного стану. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 2 (25). С. 190–205.
12. Fabozzi F.J. *The handbook of financial instruments*. John Wiley & Sons, Inc., 2002. 847 p.
13. Marshall J.F., Bansal V.K. *Financial Engineering. A complete guide to financial innovation*. New York Institute of Finance, 1998. 784 p.
14. Еш С.М. *Фінансовий ринок : навч. посіб.* Київ : Центр учбової літератури, 2009. 528 с.
15. Науменкова С.В., Міщенко С.В. *Ринок фінансових послуг : навч. посіб.* Київ : Знання, 2010. 532 с.
16. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : Наказ Міністерства фінансів України від 03.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
17. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (МСБО 32) «Фінансові інструменти: подання» від 12.03.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text (дата звернення: 03.11.2023).

REFERENCES:

1. Baranovskiy O. I., Moroz M. O. (2017). Investytsiina skladova finansovoi bezpeky [Investment components of financial security]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 1, pp. 46–59. [in Ukrainian]
2. Biliak Y. (2020) Skladovi, zavdannia ta pryntsyipy finansovoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Components, tasks and principles of financial security of business entities]. *Investytsiyni: praktyka ta dosvid*, no. 15–16, pp. 69–74. [in Ukrainian]
3. Dikan L. V., Vladimirova N. P. (2015) Teoretychni zasady finansovoi bezpeky sub'iektiv hospodariuvannia. [Theoretical foundations of the financial security of economic entities]. *Scientific bulletin of Kherson state university. Series «economic sciences»*, vol. 10, part 3, pp. 140–144. [in Ukrainian]
4. Melnyk S. I. (2020) *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Management of financial security of enterprises: theory, methodology, practice]. Lviv: Rastr-7, 384 p. [in Ukrainian]
5. Brown R., Lee N. (2018) *The theory and practice of financial instruments for small and medium-sized enterprises*. Prepared as a background document to the OECD-European Commission Seminar on “When to use financial instruments”. Paris, France, pp. 1–42. Available at: https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/Brown_When-to-use-financial-instruments.pdf (accessed November 3, 2023). [in English]
6. Burdenko I. (2009) Osoblyvosti vyznannia finansovykh instrumentiv [Peculiarities of recognition of financial instruments]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Finansoviy rynek Ukrainy. hlobalizatsiia ta yevrointehratsiia*, vol. 1(69), pp. 454–460. [in Ukrainian]
7. Dropa Ya. B. (2017) Finansovi instrumenty formuvannia resursiv u natsionalnii ekonomitsi v umovakh hlobalizatsii [Financial instruments of resource formation in the national economy in the conditions of globalization]. *Global and national problems of the economy*, vol. 16, pp. 682–687. [in Ukrainian]
8. Kovalenko Yu. (2010) Finansovi instrumenty v suchasnomu vymiri [Financial instruments in the modern dimension]. *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo)*, vol. 2 (49), pp. 84–90. [in Ukrainian]
9. Kucher T. S. (2017) *Innovatsiini instrumenty finansovoho rynku* [Innovative tools of the financial market]: diss. ... PhD: 08.00.08. Kyiv, 230 p. [in Ukrainian]
10. Parameswaran S. (2011) *Fundamentals of Financial Instruments: An Introduction to Stocks, Bonds, Foreign Exchange and Derivatives*. John Wiley & Sons, 576 p. [in English]
11. Sadchykova I., Sadchykov V. (2023) Finansovi instrumenty rozvytku kredytnoho rynku Ukrainy v period voiennoho stanu [Financial instruments of the development credit market of Ukraine during the period of marital status]. *Scientific Bulletin of Polissia*, no. 2(25), pp. 190–205. [in Ukrainian]
12. Fabozzi F. J. (2002) *The handbook of financial instruments*. John Wiley & Sons Inc., 847 p. [in English]
13. Marshall J. F., Bansal V. K. (1998) *Financial Engineering. A complete guide to financial innovation*. New York Institute of Finance, 784 p. [in English]
14. Esh S. M. (2011) *Finansoviy rinok* [Financial market]: navch. posib. 2-ge vyd. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literaturi, 528 p. [in Ukrainian]
15. Naumenkova S. V., Mishchenko S. V. (2010) *Rinok finansovih poslug* [Financial services market]: navch. posib. Kyiv: Znannya, 532 p. [in Ukrainian]
16. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 13 “Finansovi instrumenty”: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 03.11.2020 r. [On approval of the National Regulation (Standard) of Accounting 13 “Financial Instruments”: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated November 3, 2020]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (accessed November 3, 2023). [in Ukrainian]
17. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 32 (MSBO 32) “Finansovi instrumenty: podannia” vid 12.03.2013 [International Accounting Standard 32 (IAS 32) “Financial Instruments: Presentations”, dated March 12, 2013]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text (accessed November 3, 2023). [in Ukrainian]

FINANCIAL INSTRUMENTS TO ENSURE THE FINANCIAL SECURITY OF ECONOMIC ENTITIES

Olena O. Sereda¹

The importance of financial security issues at the level of business entities is determined by its key role in ensuring sustainable development and achieving and maintaining sustainable financial results of companies' activities. In modern conditions, the financial security of business entities is largely determined by various external and internal factors, including risks associated with financial instruments. In the study, we consider financial security from the standpoint of the prerequisites of sustainable development, as the ability of economic entities to form financial resources and manage financial risks in such a way as to ensure economic efficiency, environmental sustainability and social responsibility in their activities. The formation of financial support of resources is connected with the use of various financial instruments, which differ in the target direction, the term of involvement and financial risks. In the financial markets, business entities have access to modern sources and forms of raising capital and placing cash surpluses. It is important to understand how the use of these tools can affect their financial stability and ability to respond in a timely manner to changes in operating conditions. The formation of the functional structure of financial security for a specific economic entity depends on the type and characteristics of financial and economic activity, as well as the set of internal and external threats and risks, including those caused by financial instruments. The main groups of risks regarding financial instruments: budgetary, monetary, investment, banking, stock, currency. Business entities must identify and assess these risks, plan in detail and take measures to manage them. Financial instruments of sustainable development are used to achieve sustainable development and solve modern environmental and social challenges, while contributing to the financial security of economic entities. The research examines the specifics and risks of such sustainable development instruments: "green" bonds, "green" loans, government loans, "social" bonds, as well as derivative financial instruments.

Key words: financial instruments, financial security, risks of financial instruments, green bonds, green loans, social bonds.

JEL Classification: G30, O16

Стаття надійшла до редакції 10.11.2023

The article was received November 10, 2023

¹ Olena O. Sereda, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Finance and Banking, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University